

Moeders mond

Beste mevrouw De Beauvoir,

Nog voordat ik wist wat ik u precies wilde schrijven, wist ik al hoe ik dat zou doen: ik zou u aanspreken met 'u'. Allereerst uit gepaste eerbied voor wat u betekent voor het denken over (en van) vrouwen. Maar ook omdat dit past bij uw persoonlijkheid: zelfs uw geliefde Sartre bleef u uw hele leven *vousvoyer*.

Deze beleefdheidsvorm zet anderen op afstand, en die afstand heb ik ook altijd enigszins tot u gevoeld. Toen ik me als jong filosoof verdiepte in het denken over vrouwen, was u al een ijkpunt – maar eerlijk gezegd vooral een ijkpunt waartegen ik me afzette. U stond te boek als een 'gelijkheidsdenker', een feminist die ervoor pleit dat maatschappelijke instituties zodanig worden hervormd dat vrouwen *net als mannen* een volwaardig subject kunnen zijn. Ik was jong, ik had de vruchten van de institutionele veranderingen waarvoor u had gestreden al geplukt, en ik wilde méér. Ik snakke naar theorie over het verschil dat vrouwen zouden kunnen maken, over de andere waarden en inzichten waarmee zij (wij) de politiek te lijf zouden kunnen gaan.

Daarbij komt: u bent een formidabele vrouw die uitstraalt dat denken niet voor watjes is en vooral ook veel zelfdiscipline vereist. En hoewel veel van uw werk (verkapt) autobiografisch is, vangt u uw observaties in algemene termen: u observeert wat 'men' denkt en doet, u laat uw licht schijnen over de situatie van 'de vrouw'. Daarmee strijkt u het verhaal over uzelf en andere vrouwen glad en maakt u het helder, soms al te helder. Alsof uw denken geen geduld heeft met ambiguïteit en onbepaaldheid, laat staan met menselijke zwakte.

En toch: waar de statuur van Sartre in mijn beleving kleiner en kleiner wordt, wordt die van u juist groter. Allereerst doordat u, met inzet van al uw geestkracht en eruditie, minutieus het geweld beschrijft waarmee vrouwen tot 'relatieve wezens' ten opzichte van mannen worden gevormd. Sentimentaliteit is u daarbij vreemd: u benoemt ook dat veel vrouwen medeplichtig zijn aan hun lot omdat ze het niet durven wagen om uit de gunst van de machtigen te raken. Die interventie verzekert uw plek in de ideeëngeschiedenis.

Mijn hernieuwde bewondering voor u spruit echter voort uit iets dat altijd wat wegviel in het geweld van de grote woorden en universele uitspraken die in uw tijd zo in de mode waren: uw aandacht voor lichamelijkeheid. Het lichaam was nooit zo'n serieus onderwerp van filosofie. Filosofie wendt zich tot de geest, nietwaar? Bovendien zijn lichamen ontegenzeggelijk bepaald

door tijd en plaats, wat hen veel te ‘contingent’ en vergankelijk maakt voor hemelbestormers die universele waarheden willen blootleggen. Uw lichaam liet zich echter niet onderdrukken. Volgens uw biografie Lisa Appignanesi was u sensueel en had u een hartstochtelijke liefde voor de natuur; u maakte bijvoorbeeld graag in uw eentje stevige dagtochten door het ruige achterland van Marseille. Als intellectueel doorbrak u taboes door seksuele honger en jaloezie te beschrijven. En u kon heel goed naar lichamen kijken. Naar blakende lichamen, naar vermoeide lichamen, naar oude lichamen. Zo beschrijft u in *De ouderdom: situatie en zingeving in de laatste levensfase*, uw encyclopedisch werk uit 1970, hoe het is om te leven met een oud lichaam. Met uw kenmerkende ijver en werklust verwerkt u hier heel veel informatie uit tal van tijden en culturen. De manier waarop u dit doet, vind ik niet bijzonder aansprekend – indexerend, afstandelijk – maar ik bewonder de moed en strijdlust waarmee u dit onderwerp op de kaart zet, en als vanzelfsprekend ook aandacht vraagt voor de seksuele lust van oudere vrouwen.

In uw denken zijn lichaam en geest altijd gescheiden gebleven, en ratio ging bij u boven alles. Dat had u stevig meegekregen vanuit uw opvoeding en opleiding, en dat vond u vermoedelijk wel zo ordelijk. Toch heeft uw filosofie altijd een lichaam, al ontbreken u soms de woorden om daar recht aan te doen. In zekere zin behandelt uw oeuvre – haast ondanks uzelf – de vraag wat het betekent om een lichaam te hebben (of te zijn). Precies die thematiek maakt u voor mij tot een heel interessante en moderne denker.

‘De dood is in ons, maar als een vreemde, een vijand, een ding om te vrezen’, schrijft u in *De bloei van het leven*, het tweede deel van uw memoires. Volgens de eerder genoemde biografie Appignanesi bent u altijd bang geweest om dood te gaan, om te vervagen en uitgewist te worden. Ten overstaan van de dood van het lichaam heeft een mens inderdaad niets aan een sterke wil, terwijl die u juist zo typeert. Toch is uw roman *Alle mensen zijn sterfelijk* uit 1946 te lezen als een intellectueel pleidooi voor het accepteren van sterfelijkheid. Hoofdpersoon Fosca drinkt een elixer waardoor hij onsterfelijk wordt. Zijn kansen en mogelijkheden zijn nu eindeloos, waardoor hij in feite nooit hoeft te kiezen. Dat gegeven maakt zijn daden onbeduidend. ‘Niets wat u doet, ontroert me’, bijt een geliefde hem toe, ‘want voor u staat er niets op het spel’. Door het eeuwige leven te verwerven, verliest Fosca zijn menselijkheid.

Deze vroege roman is nog een soort bespiegeling op het existentiële belang van kiezen. Maar in *Een zachte dood* uit 1964 wordt u ook persoonlijk, zeker voor uw doen. In dit dunne boekje doet u minutieus verslag van het aftakelen van uw moeder op haar sterfbed. Uw problematische relatie met haar schemert geregeld door de tekst heen, net als uw hekel aan

zwakkelingen. ‘Welbeschouwd was ze op een leeftijd om dood te gaan’, schrijft u aanvankelijk nog. Maar gaandeweg verliezen analytische categorieën en ratio terrein. Het lichaam neemt het over. U beschrijft de blauwe en tere huid van uw moeders billen, ‘haar weggrottende lichaam’. En u ontdekt iets anders: u raakt ‘de macht over mijn wanhoop’ kwijt. ‘Ik vertelde Sartre over mijn moeders mond zoals ik die ‘s ochtends had gezien, en over alles wat ik daarin las: onderdrukte gulzigheid, bijna slaafse deemoed, hoop, angst, onuitgesproken eenzaamheid – de eenzaamheid van haar dood, de eenzaamheid van haar leven. En mijn eigen mond gehoorzaamde mij niet meer, zei hij; ik had moeders mond op mijn gezicht, en bootste onwillekeurig haar bewegingen na.’

Uw moeder is in u, en dat is voor u een schokkende ontdekking. U leeft met haar mee, en dat blijkt los te staan van hoe u over haar oordeelt. Het noopt u tot een correctie van de zakelijke gedachte dat het ook wel zo’n beetje haar tijd is om dood te gaan. ‘Maar zo is het niet. Je gaat niet dood omdat je bent geboren, of omdat je hebt geleefd, of van ouderdom. Je gaat aan iets dood.’ Een lichaam sterft – niet in abstracto, maar in het hier en nu, en aan iets specifiek. U zag het, u voelde het, u was in verwarring, en bleef onderwijl scherp kijken. Dat bewonder ik enorm in u. Die heldere onverschrokkenheid maakt u voor mij groots.

Verschenen in: ‘Waarom ik van Simone de Beauvoir houd’, redactie Regine Dugardyn, uitgeverij Ten Have, 2020.

© Marjan Slob